

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDA ÇOCUĞUN ADININ VERİLİŞİNE YÖNELİK UYGULAMALAR VE TÜRK DÜNYASINDA GÖRÜLEN UYGULAMALARLA MUKAYESESİ

Traditions around Naming Children in the Turkish Cypriot Society and its
Compariosn with Those in the Rest of the Turkic World

Fatih BALCI*

Özet: Bu makalede Kıbrıs Türk toplumunda mevcut bulunan çocuğa ad verme geleğine yönelik uygulamaların ve inanmaların diğer Türk topluluklarıyla mukayesesi edilmesi amaçlanmıştır. Dinlere, dillere, yörelere, tarihî şartlara, zevk ve duyuşlara zamana bağlı olarak ad verme uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Türk toplumunda çocuğa aile büyüklerinin, tarihteki büyük insanların veya din yönünden önemli şahsiyetlerin adları, doğduğu günün anlam ve önemini belirten vb. adlar verilmektedir. Adlar çeşitli inanmaları ve uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu geleneğin ilk kaynağının Orta Asya olduğunu mevcut destanlarımızdan anlayarak bunların mukayese yoluna gidilmiş ve ad belirlenirken Kıbrıs Türk toplumunda, Anadolu'da ve Türk topluluklarında uygulanan pratikler ve inanmaların birbirleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Ad, Ad Verme, Kıbrıs Türk Toplumu, Türk Toplulukları.

Abstract: The purpose of this article is to show Turkish Cypriots' beliefs and appliance to name a baby compared to other Turkish communities. To name a baby, language, culture, location, historical conditions, joy, feeling and bond to time are all participating factors that we see in the Turkish Cypriot community. To name a baby it mostly includes to use a name of the greatest person in history, a religious being or if the date the child is born has a special meaning. The names bring diverse beliefs and appliance with them. We understand this custom firstly comes from Central Asa. If we compare this to the legends we have, when Turkish Cypriots decide on a name we can see the appliance, practice and beliefs are similar to each other.

Key words: Name, Name Giving, Turkish Cypriot Community, Turkish Community

* Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü Araş.Gör.

*“Gökten iner apışır,
Her adama yapışır”*

Giriş

Geçiş dönemlerinin ilki ve başlangıcı şüphesiz ki doğumdur. Doğum insan yaşamının başlangıcıdır. Doğum, dünyanın hemen hemen her yerinde olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da mutluluk verici bir olay olarak karşılanmaktadır.

Doğum sadece anne ve baba için değil, eş, dost, akraba içinde sevindirici bir olay olarak karşılanmaktadır. Her doğum, soyun devamını sağlamaktadır. Yaygın olan bir ifadeyle “çocuk, ailenin ocağını tütürür.” Çocuk, evliliğin temel amacı olarak görülmektedir. Bu yüzden evlenen çiftlerden hemen çocuk yapması beklenmektedir. Çünkü çocuk anne ve babaya toplum içinde statü kazandırmaktadır. Çocuğu olmayan eşler de, toplumda kınanmaktadır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da doğumla ilgili âdet, inanma ve bunlara bağlı pratikler bulunmaktadır. Günümüz çiftleri bu âdetleri uygulamaya devam etmektedir. Doğum; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç safhada çeşitlili uygulamalarla gerçekleştirilmektedir. Biz burada doğum sonrası aşamasında gerçekleşen “ad verme” ile ilgili inanma ve uygulamaları diğer Türk toplumları ile mukayese etmeye çalışmaktayız.

Kıbrıs Türk Toplumunda ve Türk Topluluklarında Çocuğa Ad Verilmesine Yönelik Uygulamalar

Yeni doğan çocuğa “ad verme” , doğumdan sonra çocuğun anne babasıyla ailedeki diğer bireylerle, toplumun diğer üyeleriyle ilişkilerini kuran, düzenleyen âdetlerden, törenlerden, pratiklerden bir tanesidir. Her toplumun tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde geliştirdiği ve bundan beslenen bir ad verme geleneği mevcut bulunmaktadır (Altun, 2004: s.170). Ad verme geleneğinin yaşamadığı bir toplumdaki söz etmek mümkün gözükmemektedir. Ad vermek yasalarla da zorunlu tutulmaktadır. Ad verilerek kargaşa, karışıklık, yanlışlık ve yanlışlıklar önlenmektedir. Çocuğa ad vermek normal bir işlem olmadığı için birtakım kutlama ve kutsamaları beraberinde getirmektedir.

Kıbrıs Türk toplumunda önceleri ad koyulacağı zaman çocuğun kulağına ezan okunur, ne ad verilecekse çocuğun kulağına üç kez bağırılırdı, bugün ise bu pratik kısmen uygulanmaktadır. Yine çocuklara dedelerinin ve ninelerinin ya da kendi soyundan birinin adını vermek en yaygın olanıdır. Kalabalık ailelerde önce bu isimlerin verilmesi tamamlanır, sonra yeni isimlerin verilmesi gerçekleştirilir (Mear, 1992: s.38).

Erdoğan Saraçoğlu (1989: s.65), çocuğun adının doğduğu günün veya gecenin özelliğine göre de verildiğini belirtmektedir. Arif, Arife, Cuma gibi... Yine çocuğun adının, doğumundan itibaren üç gün içinde verilmesi de âdettendir. Aile büyüklerinin çocuğun adını belirlediği gibi, çocuğun ebesi de göbek adını koyardı (K.K.1; Yorgancıoğlu, 1980: s.195).

Türk geleneğinde çocuğun korunması, sosyal hayatta iyi ve başarılı bir insan olması için, doğumdan sonra alınan tedbirlerden biri de ad vermedir. Bu geleneğin ilk kaynağının Orta Asya olduğunu mevcut destanlarımızdan, hikâyelerimizden ve etnografik-folklorik incelemelerden anlıyoruz (Ülkütaşır, 1976: s.369- 371).

Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda mistik bir kuvveti de ifade etmektedir. Onun için yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad verilmez; verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyecek, damgalayacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir. Eski Türkler’de oğlan çocuğuna uzun zaman hiç ad verilmediğini veya verilen ilk adının ömrünün sonuna kadar kalmadığını; geçici bir ad olarak verildiğini destanlarımızdan öğrenmekteyiz.

Çocuk önemli bir iş başardığı zaman, delikanlılık çağına geldiğinde ya yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi. Buna “er at”(erkek adı) derlerdi. Türkler islam dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir (Boratav, 1973, s.115).

Çocuğun ad kazanması için ya bir olağanüstü iş başarması yahut düşmana karşı baş kesip kan dökmesi, yani bir kahramanlık göstermesi gerektiği Dede Korkut boylarında karşımıza çıkmaktadır (Kalafat, 1995: s.98).

Dede Korkut Kitabı’nda Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinden öğrendiğimize göre; İstanbul’dan dönen bezirgânlara kafirler saldırır ve mallarına el koyarlar. Bezirgânlardan biri kaçır ve önüne çıkan bir yiğitten yardım ister. O yiğit kâfirleri yakalayıp malları kurtarır. Önce yiğit, sonra bezirgânlar Pay Büre Bey’in evine gelirler. Çocuk baş keserek kan döktüğü için Dede Korkut gelip ona Bamsı Beyrek adını verir. Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde ise Dirse Han’ın oğlu boğa ile güreşir ve onu öldürür. Çocuğa ad koymak, taht ve beylik istemek için Dede Korkut gelir. Babasından taht ve beylik alarak oğlana, boğayı öldürdüğü için Buğaç adını verir (Ergin, 2004, s.5,8).

Türk destanlarında da hanım veya beyin oğlunun adını “boz atlı bir erin” peyda olup adını verdiğini bilmekteyiz (İnan, 1991, s.206). Bunu Manas Destanından bir örnekle açıklamak mümkündür. Kırgızların Manas Destanı’nda Kara Han’ın çocuğuna büyük bir düşün yapıyor. Kara Han, kara sakallıları, genç yiğitleri, çocukları; ilini ulusunu topluyor. Onlardan çocuğa ad koymasını istiyor. Ancak, toplanan halk ad bulamıyor. O arada ak boz atlı bir ihtiyar, elinde اساسıyla geliyor. Kara Han’ın karşısına dikilerek, çocuğu eline alıyor ve “Şu tepenin etrafını kızıl söğütler bürsün! Tanrı ona

yar olsun! Evin etrafı çepeçevre ev gibi kızıl söğütlerle çevrilsin! Ulu Hızır ona yar olsun! Manas'tan kalan miras, Semetey Han olsun bu! Diyerek gözden kaybolur (Radloff, 1995).

Çocuklara iki ad verme geleneği de mevcut bulunmaktadır: Biri “Kütük-has-
ezan” adı, diğeri ise “Göbek-küçük” adıdır, göbek adını çocuk doğduktan sonra ebesi
vermektedir, göbek kesilmeden ad verilmediğine göre de göbek adı çocuğun ilk adıdır
diyebiliriz (Ülkütaşır, 1976: s.373).

Anadolu'da ve Kıbrıs Türk toplumunda adla ilgili olarak âdetler ve inanmalar
doğrultusunda çocuğa verilen adları dar anlamda tasnife tâbi tutmamız gerekirse; istek
ve temenni adları, bir olaya bağlı olarak verilen adlar, koruyucu adlar olarak
kümelenmek ve bu konular hakkında bilgi vermek mümkündür (Hasan Köksal,
Yayımlanmamış Lefke ve Yöresi Derleme Projesi).

İstek ve temenni adları

Çocuğun olmasını, yatırlara, ziyaret yerlerine bağlayan ebeveynler, manevi bir
borç olarak bu ulu ve mübarek insanların adlarını çocuğa koyarlar: Abdurrahman, Yunus,
Murat, Bektaş, Mal Hatun... Çocuğa Allah'ın sıfatları, peygamberler ve peygamber
yakınlarıyla ilgili adlar kutsiyet kazanmak inancıyla verilir: Ahmet, Mustafa, Resul,
Ekrem, Abdullah, Bekir, Osman, İsmail, Yakup, Hatice, Ayşe, Fatma, Zeynep...

Yine tarihi şahsiyetler ve siyasi liderlerle ilgili adlar, onların şahsına hürmet ve
saygı için koyulur: Atilla, Cengiz, Timurçin, Ertuğrul, Beyazıt, Fatih, Mustafa Kemal,
Alparslan, Kazım, Celal, Menderes...

Bir olaya bağlı olarak verilen adlar

Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar, çocuğa ilerisi için o günün
anısı olarak verilme âdeti mevcuttur: Cumhuriyet, Kurtuluş, Cumali, Leyla, Kadriye, Arif,
Mevlüt, Ramazan, Bayram, Gündüz, Şafak, Sefer, İlkay... Yine hayvanların, bitkilerin ve
madenlerin dikkati çeken özelliklerini çocuğa geçirmek niyetiyle veya doğumdan hemen
sonra görülen bir nesne ile ilgili olarak adlar koyulmaktadır: Aslan, Alageyik, Ceylan,
Kartal, Şahin, Doğan, Bülbül, Dudu, Selvi, Mine, Lale, Çiğdem, Nergiz, Kiraz, Gül, İtr...
Bitki isimleri de özellikle “gül” kelimesi diğer isimlerin başına veya sonuna getirilerek
çoğunlukla kız adı olarak seçilmektedir: Güliz, Gülizar, Gülkız, Gülnihal, Gülderen,
Gülgun, Akgül, Ayşegül, Bağdagül... Nadir olarak ise doğumdan sonra ilk söylenen söz,
o çocuğa ad olarak verilmektedir: Allahaşükür>Allah şükür, Balageldi, Sıhhat...

Çocuğun göze çarpan ayırt edici bir özelliği (fiziki görünümü) ad olmasında
etkendir: Karakaş, Alakız, Aygız... Çocuğun doğduğu yerle ilgili olarak adların da

verildiğini görmekteyiz: Hun Türklerinin Hakanı Atilla'nın asıl adının Etil olduğu bunun da Etil >îtil> idil nehri kenarında doğduğu için bu adın verildiği kaydedilmektedir (Hasan Köksal, a.g.e.). İnsanın yaşadığı çevreyi dolduran doğal unsurlarda ad olarak verilmektedir: Fırat, Seyhan, Dicle, Tuna, Bingöl, Pınar, Kaya, Akdağ...

Bazı doğumlar alışla gelmişin dışında olunca doğum yapılan yerin belirtilmesi amacıyla bu tür adlar konulur. Mesela tren yolculuğu sırasında doğanlara Demir, vapur yolculuğunda doğanlara Deniz adı verilir. Ayrıca bilinen bir hastanede doğanlara da o hastanenin kurucusunun adı verilir. İstanbul'da Zeynep Kamil Hastanesi'nde doğan çocuklardan kız olanlara Zeynep, erkek olanlara Kamil adı verildiği görülmektedir. Sıkı dostlukların meydana geldiği zamanlarda iki taraftan birisi, bu dostluğu daha derinleştirmek için çocuğuna arkadaşının adını verir. Doğum sırasında ülkenin bulunduğu konumun hatırlanması amacıyla ad koyulur: Savaş, Barış, Özgür...

Astronomik bir olaya bağlı olarak da adlar verilmektedir: Yıldız, Güneş, Yıldırım, Şimşek, Bora, Tayfun, Karyağdı, Gündoğdu, Yağmur, Aydın, Ayla, Ayseme... Çocuğun doğumunda bababısının yaşı, ailedeki çocuk sayısını veya onun kaçınıcı olduğunu belirtmek için ad koyulur: Ellibay, Otuzbay, Altubay, İlknur, Sonay...

Bazı ebeveynler ise çocukların adları arasında uyum olması için adlar koyarlar: Nejat, Vedat, Sedat, Ayten, Nurten, Gülten... Modaya uyum ve kültür değişmelerine bağlı olarak adların koyulduğunu da görmekteyiz: Tarkan, Hülya, Sibel. Tarık, Sakıp, Vehbi (Hasan Köksal, a.g.e.)...

Koruyucu adlar

Bazı isimlerin çocukları koruyacağına ailerler inanmaktadır. Bu yüzden Çocuğun Kur'an'dan parmağı ile ilk işaretlediği kelime ad olarak verilmektedir. Ebeveynler, zarar verici ve kötü ruhların antipatisini sağlamak ve çocukları bu zararlılardan korumak için hoş olmayan olumsuz adlar koyarlar.

Böylece bu isimlerden dolayı kötü ruhlar yanlış yola sapacaklar ve çocuklara zarar vermemiş olacaklardır: Satılmış, Tezek, Bokburun, İtbarak, Köpek, Köpek Bey, Alçak... Bazen adın büyü kökenli ve mistik bir özü olduğu inancından hareketle, çaresizlik durumunda koyulanlar da vardır: Yaşar, Yaşagül, Dursun, Duran, Ömür, Hayati, Satı, Durgül, Yeter, Döne, Kafıye, Songül, Bıktık... Kötü ruhları şaşırtmak amacıyla oğlan isimlerinin kızlara verildiğininide bilmekteyiz. Çocuğu "cılız ve hastalıklı olanlar ya da adı yaramadı, bu ad ağır geldi, kaldıramadı"... diye düşüncelerden, çocuğun adı değiştirilebilmektedir (Hasan Köksal, a.g.e.)...

Sonuç olarak; ad, hiçbir zaman gelişi güzel seçilmez ve adı belirleyen etkenler vardır. Ad belirlenirken Kıbrıs Türk toplumunda, Anadolu'da ve Türk topluluklarında uygulanan pratikler ve inanmalar birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Ad belirlenirken, doğum yapılan yer ve gün, Tanrı'nın sıfatları, peygamber ve

peygamber yakınları, tarihi kahraman ve kumandanlar, özelliklerinden dolayı bitkiler, madenler ve hayvanlar dikkate alındığı gibi; vefa duygusuyla, ölmüş büyüklerin adları, şöhrete ulaşmış sanatçıların adları da etkili olmuştur. Bunlara adın büyü kökenli ve mistik bir özü olduğu inancına bağlı olarak seçilenleri de ilave etmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Altun, Işıl. (2004). *Kandıra Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*. Kocaeli: Yayıncı Yayınları.
- Boratav, Pertev, Naili. (1973). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ergin, Muharrem. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: M.E.B. Devlet Kitapları 100 Temel Eser.
- İnan, Abdülkadir. (1991). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Ankara Dil Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnanışlarının İzleri*. Ankara: Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Köksal, Hasan. Yayınlanmamış Lefke ve Yöresi Derleme Projesi.
- Mear, Hüray. (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili Âdet ve İnanışlar*. Ankara: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Radloff, Wilhem. (1995). *Manas Destanı*. (E. G. Naskali, Çev.). Ankara: Türksoy Yayınları.
- Saraçoğlu, Erdoğan. (1989). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru*. K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Şakir. (1976). Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar. 1. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları. Cilt4 (369-371).
- Yorgancıoğlu, Oğuz. (1980). *Kıbrıs Türk Folkloru*. Magosa: Canbulat Basımevi.

Sözlü Kaynaklar

K.K.1: 1949 yılında Limasol Evdim'de dünyaya geldi. 1962'de ilkokulu bitirdikten sonra Fecriye Ebenin yanına gitmiş ve eğitim süresini onun yanında tamamlamıştır. Kendi başına ilk doğumunu 1965'te yaptırmıştır. 1974'te Girne'ye yerleştikten sonra Akçiçek Devlet Hastanesinde ebe olarak işe başlamıştır. 2000 yılında emekli olmuştur. Kişisel bilgilerinin yer almasını istememektedir.